

«نشریه علمی-پژوهشی آموزش و ارزشیابی»

سال دهم - شماره ۴۰ - زمستان ۱۳۹۶

ص. ۲۶-۱۳

اثر بخشی نمایش عروسکی بر مهارت‌های اجتماعی و خلاقیت در کودکان پیش‌دبستانی شهرستان مراغه

معصومه رضایی^۱

سیدداود حسینی نسب^{۲*}

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۰۲/۲۰

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۵/۰۳/۱۸

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تعیین تأثیر نمایش عروسکی بر مهارت‌های اجتماعی و خلاقیت در کودکان پیش‌دبستانی شهرستان مراغه انجام شد. روش پژوهش حاضر نیمه آزمایشی با استفاده از طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری شامل کلیه پیش‌دبستانی‌های شهرستان مراغه بود. نمونه آماری تحقیق حاضر دو پیش‌دبستانی از بین پیش‌دبستانی‌های شهرستان مراغه بصورت تصادفی انتخاب و در دو گروه آزمایش و گواه بصورت تصادفی جایگزین شد. برنامه نمایش عروسکی طی ۸ جلسه توسط مربی کارشناس نمایش، برای گروه آزمایش هفته‌ای یک جلسه یکساعته اجرا شد. ابزارهای مورد استفاده شامل مقیاس درجه بندی مهارت‌های اجتماعی گرشام و الیوت و پرسشنامه خلاقیت تورنس بود. داده‌های با روش تحلیل کوواریانس چند متغیره تحلیل شد. نتایج نشان داد نمایش عروسکی بر میزان مهارت‌های اجتماعی (شامل همکاری، قاطعیت، خویشتن‌داری و مهارت رفتاری) کودکان پیش‌دبستانی تأثیر دارد ($P < 0/05$). همچنین بر اساس نتایج نمایش عروسکی بر خلاقیت (بسط، نوآوری، ابتکار و سیالی) کودکان پیش‌دبستانی شهرستان مراغه تأثیر دارد ($P < 0/05$).

واژگان کلیدی: نمایش عروسکی، مهارت‌های اجتماعی، خلاقیت

۱- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

۲ - استاد گروه روانشناسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

* نویسنده مسئول d.hosseininasab@iaut.ac.ir

Effectiveness of Puppet Show on Preschools' Social Skills and Creativity in Maragheh City

Masoumeh Rezaee
Seyyed Davoud Hosseini-Nasab

Date of receipt: 2015.02.20

Date of acceptance: 2016.06.07

Abstract

This study was aimed to determine the effectiveness of puppet show on preschools' social skills and creativity in Maragheh city. The research method of the current study was quasi-experimental with pretest-posttest and control group. The statistical population of this study included all preschoolers of Maragheh. The statistical sample of the current study included two preschools of Maragheh which were randomly chosen and assigned as the experimental and control groups. Puppet show was performed for eight one-hour sessions by a show expert instructor for the experimental group per a week. The instruments included Gresham and Elliott's social skills grading scale and Torrance creativity test. The data were analyzed using multivariate analysis of covariance. The results indicated that puppet show was effective on preschoolers' social skill levels (including cooperation assertiveness, self-control and behavioral skills) ($p < 0/05$). Moreover, according to the results, puppet show was effective on the preschoolers' creativity (development, innovation, initiative and fluency) in Maragheh ($p < .05$).

Keywords: puppet show, social skills, creativity

مقدمه

دوران کودکی مهم‌ترین و حساس‌ترین دوران شکل‌گیری شخصیت هر فرد است بی‌توجهی به آن نتایج جبران ناپذیری بدنبال خواهد داشت، زیرا پایه و اساس جامعه فردا را کودکان امروز تشکیل می‌دهند در جامعه‌ای که کمتر به کودکان توجه شود، کودکان نابهنجار و بزهکار بیشتری مشاهده می‌شود و معضلات اجتماعی آنها بیشتر است. در این راستا، شناخت صحیح ابعاد مختلف جسمی و روانی این گروه سنی و کوشش در راه تأمین شرایط مادی و معنوی مناسب برای رشد بدنی، عاطفی، فکری آنان واضح‌تر از آن است که احتیاج به تأکید داشته باشد (خدام، مدانلو، ضیایی و کشتکار، ۱۳۸۸؛ کوشان و بهنام و شانی، ۱۳۸۰).

هر فرد در جامعه برای رسیدن به اهداف و ارضای امیال و خواسته‌های خود باید رفتار اجتماعی مناسب و شیوه‌ی ارتباط صحیح با دیگران را بیاموزد و خود را با جامعه هماهنگ و سازگار سازد. این امر جز با شناخت و درون‌سازی آگاهانه بهنجارها، ارزش‌ها، آداب و رسوم، اصول و قوانین جامعه و کسب مهارت‌های اجتماعی میسر نیست. همکاری، مشارکت با دیگران، کمک کردن، آغازگر رابطه بودن، تقاضای کمک گرفتن، تعریف و تمجید از دیگران و تشکر و قدردانی کردن، مثال‌هایی از این نوع رفتارها هستند. یادگیری این نوع رفتارها و ایجاد رابطه‌ی موفق با دیگران، یکی از مهم‌ترین دستاوردهای دوران کودکی است (پلومر^۱، ۱۳۹۱).

خلاقیت^۲ یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین ویژگی‌های انسان است که همیشه برای انسان با اهمیت بوده است. تونی^۳ (۱۹۹۹) بیان می‌دارد، خلاقیت عبارت است از "توانایی نگاه جدید و متفاوت به یک موضوع" و به عبارتی "فرآیند شکستن و دوباره ساختن دانش خود درباره‌ی یک موضوع و به دست آوردن بینش جدید نسبت به ماهیت آن". استرنبرگ^۴ (۲۰۰۱) خلاقیت را مجموعه‌ای از قدرت ابتکار، انعطاف‌پذیری و حساسیت در برابر نظریاتی تعریف می‌کند که فرد را قادر می‌سازد خارج از تفکر نامعقول به نتایج متفاوت و مولد بیندیشد که حاصل آن رضایت شخصی و احتمالاً خشنودی دیگران خواهد بود. خلاقیت یک اصطلاح کلی است و الزاماً یک رویداد یا کیفیت خاص را نشان نمی‌دهد. خلاقیت در واقع مجموع عواملی شخصی، فرایند و محصول است که در یک محیط اجتماعی در تعاملند. هسته اصلی یا عامل مشترک در همه تعاریف مربوط به خلاقیت (ایجاد چیز جدید و با ارزش است) بنابراین می‌توان گفت خلاقیت به معنای خلق کردن چیزی تازه و منحصر به فرد است که به گونه‌ای مناسب و مفید موجب حل یک مسئله، سؤال یا نیاز علمی، صنعتی و یا اجتماعی شود (پیرخائفی، ۱۳۸۴).

1- Plummer
2- Creativity
3- Tony
4- Sternberg

ارائه تعریفی از خلاقیت که همه جنبه‌های آن را در بر بگیرد به دلیل ابعاد گسترده آن، بسیار مشکل است (برون، حیدری، بختیاری، برون، ۱۳۹۲). خلاقیت فرآیندی است که شامل حساسیت نسبت به مسائل، کمبودها، تنگناها و ناهماهنگی‌ها می‌شود، حساسیتی که بدنبال تشخیص مشکل یا مشکلات به وجود می‌آید و به بدنبال آن جست و جو برای یافتن راه حل‌های مشکلات و طرح فرضیه‌هایی برای این منظور آغاز می‌شود. سپس فرضیه‌ها آزمایش و تعدیل می‌شود و نتایج نهایی به دست می‌آید (تورنس^۱، ۱۹۷۵). خلاقیت توانایی شخص در ایجاد ایده‌ها، نظریه‌ها، بینش‌ها، اشیای جدید بازسازی مجدد در علوم و سایر زمینه‌هاست که به وسیله متخصصان به عنوان پدیده‌ای ابتکاری و از لحاظ علمی، زیبایی شناسی، فن‌آوری و اجتماعی با ارزش قلمداد شود (ورنون، نقل از پیر خائفی، ۱۳۸۴).

گیلفورد خلاقیت را ویژگی‌هایی مانند ابتکار (جواب‌های بدیع و نو)، سیالی (مقدار ایده‌ها)، انعطاف‌پذیر (تنوع جواب‌های فرد) تعریف می‌کنند. تورنس در پژوهش‌های خود، مؤلفه بسط را به این سه مؤلفه افزوده است. بسط به معنی دقت زیاد در ارائه ایده‌ها، پیاده‌سازی و ارزش دادن به آن، ارتباط آن با ایده‌های دیگر برای عرضه یک ایده جدید و قبولاندن آن است. همچنین تعداد اجزایی است که فرد برای یک راه حل خاص ارائه می‌کند. نتایج پژوهش در زمینه خلاقیت نشان داده که خلاقیت کم و بیش در همه افراد وجود دارد و می‌توان آن را با آموزش گسترش داد و شکوفا کرد (نقل از گنجی، شریفی و میرهاشمی، ۱۳۸۴).

مهارت‌های اجتماعی به رفتارهای آموخته شده و مقبول جامعه اطلاق می‌شود، رفتارهایی که شخص می‌تواند با دیگران به نحوی ارتباط متقابل برقرار کند که به بروز پاسخ‌های مثبت و پرهیز از پاسخ‌های منفی بینجامد (نورانفر، ۱۳۹۲). هر فرد برای زندگی موفق در یک جامعه، علاوه بر مهارت‌های فردی به مهارت‌های دیگری نیاز دارد که از آن به نام مهارت‌های اجتماعی^۲ یاد می‌کنند. مهارت‌های اجتماعی، مجموعه رفتارهایی است اکتسابی که از طریق مشاهده، مدل‌سازی، تمرین و بازخورد آموخته می‌شود و رفتارهای کلامی و غیرکلامی را در بر می‌گیرد و پاسخ‌های مناسب و مؤثر را در بر دارند. که بیشتر جنبه تعاملی داشته و تقویت اجتماعی را به حداکثر می‌رسانند و براساس ویژگی‌ها و محیطی که فرد در آن واقع شده است، توسعه می‌یابند و از طریق آموزش رشد می‌کنند (مستعلی‌زاده، ۱۳۹۳). بسیاری از کودکان مهارت‌های اجتماعی مناسب را کسب ننموده و این امر منجر به توسعه مشکلات روانشناختی نظیر برقراری ارتباطات ناموفق با هم‌تایان، عملکرد نامناسب تحصیلی، عدم شرکت در فعالیت‌های جانبی و انزوا، طرد شدن توسط هم‌تایان، اضطراب، افسردگی و عصبانیت در دوران کودکی و سنین بالاتر خواهد بود (سگرین و فلورا^۳، ۲۰۰۰).

1- Torrance
2- Social skills
3- Segrin & Flora

مهارت‌های اجتماعی مانند همیاری، جرأت‌ورزی، خود مهارگری و مسئولیت‌پذیری، رفتارهای آموخته شده قابل مشاهده‌ای هستند که فرد را قادر می‌سازند بطور مؤثری با دیگران تعامل داشته باشد و از واکنش‌های نامعقول اجتماعی خودداری کند (گرشام و الیوت^۱، ۱۹۹۰، اسمیت و تراویس^۲، ۲۰۰۱). کمبود مهارت‌های اجتماعی کودکان را با مشکلاتی متعدد مواجه می‌سازد و باعث عدم مصالحه و سازش در روابط بین فردی، مشکلات و اختلالات رفتاری می‌شود و بر رشد شخصیت کودک و سازگاری وی با محیط تأثیر منفی می‌گذارد که این کاستی در مهارت‌های اجتماعی بیانگر پیشایندهای بالقوه برای اختلالات روانشناختی است (سگرین و تیلور، ۲۰۰۷).

نمایش عروسکی به عنوان تجسمی از افکار، احساسات و عواطف کودکان، مبنایی برای کار روان‌پزشکان در زمینه بهداشت روانی کودکان در پیشگیری از آشفتگی‌های روانی آنان است (خمسه، ۱۳۸۱). بازی در زندگی کودکان نقش حساس و مهمی دارد. کودکان نه تنها از بازی لذت می‌برند بلکه در ضمن بازی فرصت‌های را برای بیان احساسات خود پیدا می‌کنند. در حین بازی چگونگی ابراز عواطف و کنترل آنها را فرا می‌گیرند (سلاوین^۳، ۱۹۹۴). یکی از نتایج بازی برای کودکان کسب مهارت‌های اجتماعی است. کسب مهارت‌های اجتماعی فرایندی است که در آن معیارها و مهارت‌ها، انگیزها، نگرش‌ها و رفتارهای اجتماعی شکل می‌گیرد. خانواده، همسالان و معلمان در امر پرورش مهارت‌های اجتماعی شرکت دارند. هر گروه، رفتاری را به نمایش می‌گذارد و کودک از طریق یادگیری و مشاهده‌ای آنرا می‌آموزد (هترینگتون و پارک^۴، ۱۳۷۳).

برخی از پژوهش‌های انجام گرفته از جمله به پروژه و نوری (۱۳۸۱) حکایت از این دارد که رویکردهای نقاشی درمانی و بازی عروسکی در کاهش اختلالات کودکان مؤثر است. پژوهش‌هایی نشان داده‌اند که هنرهای نمایش موجب افزایش مهارت اجتماعی کودکان می‌شود که می‌توان به پژوهش حسینی‌نسب (۱۳۸۷) اشاره کرد. نتایج تحقیق وی نشان داده کار با عروسک‌های نمایشی در کسب مهارت‌های همکاری، گفت و شنود، و احترام گذاردن تأثیر مثبت دارد.

حسینی‌نسب (۱۳۸۷) نشان داد که کار با عروسک‌های نمایشی در کسب مهارت‌های همکاری، گفت و شنود و احترام گذاردن تأثیر مثبت دارد، اما در مورد مهارت توجه به ظاهر آراسته‌ی خویش، تفاوت معناداری مشاهده نشد. بطور کلی، کار با عروسک‌های نمایشی در مقایسه با شیوه‌ی ارائه شده توسط معلم تأثیر مثبت و بیشتری دارد.

1- Gresham & Elliott

2- Smith & Traris

3- Slavin

4- Hetrengton & Park

انارکی (۱۳۸۶) در پژوهشی به این نتیجه رسید که برنامه‌های نمایشی باعث کاهش این نشانه‌ها در کودکان می‌شود.

اناری و صدق پور (نقل از قاسم تبار و همکاران، ۱۳۹۱) در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که شرکت در فعالیت‌های نمایش درمانگری، نشانه‌های مرضی اختلال اضطراب اجتماعی را در کودکان دبستانی کاهش می‌دهد.

مستعلی‌زاده (۱۳۹۳) پژوهشی تحت عنوان اثربخشی نمایش عروسکی بر افزایش مهارت‌های اجتماعی کودکان پسر (۷-۱۰) ساله انجام داد. نتایج نشان داد که نمایش عروسکی موجب افزایش مهارت‌های اجتماعی، مهارت‌های ارتباطی و مهارت‌های روزمره زندگی شده است. این نتیجه با یافته‌های پژوهش‌های دیگر تطابق دارد و قابلیت نمایش عروسکی را در افزایش مهارت‌های اجتماعی نشان می‌دهد.

گرونا^۱ (۱۹۹۹) پژوهشی با عنوان ارتقاء تعاملات اجتماعی با استفاده از عروسک‌ها، نمایش عروسکی انجام داد. در این پژوهش آموزش مهارت‌های اجتماعی از قبیل سلام کردن، پاسخ دادن، گفت و شنود و شروع مکالمه برای یک کودک پیش‌دبستانی با ضعف بینایی از نمایش عروسکی استفاده شد. آموزش‌ها نشان داد کودک مورد نظر با استفاده از عروسک‌ها، اهداف مورد نظر را فراگرفته است. سیدعامری (۱۳۸۰) تأثیر بازی‌های پرورشی را در میزان رشد خلاقیت دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی مورد بررسی قرار داد. وی مؤلفه‌های خلاقیت (سیالی، ابتکار و تخیل) را در بین دانش‌آموزان گروه آزمایش و کنترل مقایسه کرد. نتایج وی نشان داد دانش‌آموزانی که تحت پوشش بازی‌های پرورشی بودند نسبت به سایر دانش‌آموزان از رشد خلاقیت بیشتری برخوردار بودند.

نتایج پژوهش لاریجانی و رزاقی (۱۳۸۷) مشخص کردند که شیوه‌های آموزشی نمایشی موجب افزایش تحول مهارت‌های اجتماعی کودکان کم توان ذهنی آموزش‌پذیر می‌شود. ویت، بلوت، اسپن، کوهن، فنون نمایش درمانگری را در افزایش سازش یافتگی اجتماعی و آموزش‌های خاص - مانند آموزش مهارت‌های اجتماعی - به افراد مبتلا به ناتوانی ذهنی بسیار مؤثر دانسته‌اند (نقل از قاسم تبار و همکاران، ۱۳۹۱).

با توجه به پژوهش‌های انجام گرفته در داخل و خارج کشور می‌توان به اهمیت نمایش عروسکی و تأثیر آن بر افزایش مهارت‌های اجتماعی و رشد خلاقیت در کودکان پی برد. لازم به ذکر است رشد و پیشرفت خلاقیت و مهارت‌های اجتماعی در سال‌های پیش‌دبستانی و دبستان در همان سال‌های حساس که توسعه اجتماعی، روانی و فیزیکی کودک به حداکثر خود می‌رسد، شروع می‌شود. ولی بر خلاف مسایل یاد شده، میزان آموزشی ما در گریز از سنت‌های اصیل و پرهیز از به کارگیری فعالیت‌های هنری

1- Gronna

2- Waite, Blewett, Schnee and Cohen

در امر تعلیم و تربیت، از دستاوردها و نتایجی که جوامع پیشرفته از بکارگیری فعالیت‌های فوق نصیب خویش کرده غافل مانده است.

بازی‌های نمایشی کودک را از افسردگی و خمودی می‌رهاند، سبب فعال شدن و شرکت در گروه‌های اجتماعی می‌شود. همچنین فرایند یادگیری و برقراری ارتباط متقابل عاطفی به وی آموزش می‌دهد که برای پذیرش و موفقیت در گروه باید چه توانایی‌هایی را به کار بندد و چگونه از نگرش، رغبت‌ها و مهارت‌های دیگران برای رفع حواجی افراد استفاده کند (مقدسی، ۱۳۷۲).

مزیت دیگر عروسک‌ها این است که بطور مثبت می‌توانند بر کودکان اثر بگذارند و به راحتی وارد دنیای کودکان شوند. بطور کلی عروسک‌ها بطور گسترده‌ای به دلیل تأثیر مفیدشان در یادگیری و رشد اجتماعی تشخیص داده شده‌اند. این پژوهش می‌تواند با معرفی شیوه‌ای نو و خلاق که بازی عروسکی به عنوان یک تکنیک اصلی وارد جلسه آموزشی بشود. به نظر می‌رسد این شیوه‌ها نسبت به کار مستقیم با کودکان به دلیل علاقه وافر کودکان به نقاشی کردن و بازی‌های عروسکی، جالب‌تر و لذت بخش‌تر می‌باشد. همچنین این شیوه‌ها تنش فضای آموزشی و نگرانی از عملکرد را به دنبال ندارد و از آنجایی که کودک در جریان بازی عروسکی همگام با قهرمان داستان به کشف موقعیت‌های جدید و مهارت‌های مقابله‌ای و اجتماعی بهتر در شرایط یادگیری تجربی و تعمیم‌پذیری و سرایت به محیط طبیعی را به بهترین نحو فراهم می‌سازد. کودکان در این فضای ایمن به دور از اضطراب سرزنش و تنبیه با مقایسه وضعیت‌های موجود با زندگی واقعی خود به بینش و خودآگاهی دست می‌یابد و این خود آگاهی می‌تواند مقدمه‌ای برای خود تنظیمی، مهارت‌های اجتماعی در کودکان باشد (رحمانی، ۱۳۸۸). بنابراین به دلیل اهمیت زیاد مهارت‌های اجتماعی بررسی عوامل مؤثر در این مهارت‌ها از اهمیت و ضرورت ویژه‌ای برخوردار است. با توجه به آنچه گفته شد پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به این سؤال می‌باشد که آیا نمایش عروسکی در افزایش مهارت‌های اجتماعی و خلاقیت کودکان پیش‌دبستانی شهرستان مراغه مؤثر است؟

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع نیمه آزمایشی^۱ (نیمه تجربی) با استفاده از طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری شامل کلیه پیش‌دبستانی‌های شهرستان مراغه بود. نمونه آماری تحقیق حاضر دو پیش‌دبستانی از بین پیش‌دبستانی‌های شهرستان مراغه بصورت تصادفی انتخاب شد و آنگاه از هر پیش‌دبستانی، ۱۵ نفر بصورت تصادفی (در مجموع ۳۰ نفر) انتخاب و در دو گروه آزمایش و گواه بصورت تصادفی قرار گرفتند. ابزارهای مورد استفاده در این پژوهش شامل مقیاس درجه بندی مهارت‌های اجتماعی گرشام و الیوت و پرسشنامه خلاقیت تورنس (فرم ب) بود.

1- Quasi- experimental design

مقیاس درجه بندی مهارت‌های اجتماعی گرشام و الیوت:

مقیاس درجه بندی مهارت‌های اجتماعی گرشام و الیوت^۱ (به نقل از به پژوه و همکاران، ۱۳۸۴) برای سه مقطع پیش‌دبستان، راهنمایی و دبیرستان ساخته شده است. هم‌چنین این پرسشنامه دارای سه فرم معلم، والدین و دانش‌آموزان است. لازم به ذکر است که فرم معلم و والدین دارای دو مقیاس کلی مهارت‌های اجتماعی و مشکلات رفتاری است. در پژوهش حاضر از فرم معلم استفاده شده است. این پرسشنامه را که دارای ۴۸ پرسش سه نمره‌ای (دارای گزینه‌های هرگز=۱، بعضی اوقات=۲ و اغلب اوقات=۳) است، محتوای این مقیاس در برگزیده دو بخش اصلی مهارت اجتماعی و مشکلات رفتاری است. پایایی درونی مقیاس برای فرم معلمان از ۰/۷۴ تا ۰/۹۵ است (گرشام و الیوت، ۱۹۹۹) خصوصیات روان‌سنجی این مقیاس در فرهنگ‌های غیرآمریکایی کمتر مورد بررسی قرار گرفته است. شهیم (۱۳۸۱) در مطالعه‌ای میزان پایایی این مقیاس در مطالعه او برای مهارت اجتماعی ۰/۸۷، همکاری ۰/۷۶، قاطعیت ۰/۷۲ و خویش‌داری ۰/۶۸ گزارش کرد. پایایی درونی مقیاس را گرشام و الیوت (به نقل از بیابانگرد، ۱۳۸۴) از ۰/۷۴ تا ۰/۹۵ به پژوه و همکاران (۱۳۸۴)، ۰/۸۸ و شهیم (۱۳۷۸). ۰/۹۰ گزارش کرده‌اند (سبزووار و همکاران، ۱۳۹۱).

پرسشنامه خلاقیت تورنس (فرم ب):

آزمون‌های تورنس که حاصل کار ۹ سال کار تورنس و همکارانش (۱۹۹۸) در مورد رفتار خلاق و مظاهر آن است بر پایه نظریه و تعریف تورنس از خلاقیت ساخته شده است. این آزمون ۴ عامل ابتکار، بسط، سیالی و انعطاف‌پذیری را می‌سنجد که تا حدودی تحت تأثیر مدل ساختاری ذهنی گیلفورد می‌باشد. تورنس (۱۹۸۹) بر اساس نتایج پژوهشی ضرایب پایایی بین ۰/۸ تا ۰/۹ و ضریب اعتبار (روایی) معادل ۰/۶۳ را برای این آزمون با سایر آزمون‌ها گزارش کرده است. تورنس برای اطمینان از روایی محتوایی آزمون‌ها، تلاش همسان و سنجیده‌ای براساس آزمون‌های محرک، تکالیف آزمون، دستورالعمل‌ها و شیوه‌ی نمره‌گذاری بر مبنای بهترین پژوهش‌ها و نظریه‌ها صورت داده است. او اعتبار این آزمون را بین ۸۸٪ تا ۹۶٪ اعلام کرده است (تورنس، ۱۳۸۱).

اجرای پکیج آموزشی نمایش عروسکی:

برنامه نمایش عروسکی طی ۸ جلسه توسط مربی کارشناس نمایش، برای گروه آزمایش هفته‌ای یک جلسه اجرا شد. خلاصه پکیج در ادامه آورده شده است:

جلسه اول: اجرای پیش‌آزمون معرفی دو عروسک به کودکان و توضیح نقش آن‌ها؛ آشنایی کودکان با عروسک‌ها و دادن فرصتی جهت لمس و برقراری ارتباط با آن‌ها.

جلسه دوم: اجرای نمایشی در ارتباط با آشنایی کودکان با نقش و وظیفه بعضی افراد خانواده و جامعه شامل پدر، مادر، معلم، همسالان. توجه دادن به رفتار مناسب و تقویت کلامی کودکان در یادگیری این رفتارها؛ پرسش سؤالاتی پیرامون نمایش اجرا شده توسط عروسک‌ها

جلسه سوم: اجرای نمایش در ارتباط با چگونگی برقراری ارتباط با دیگران (در این نمایش بیشترین تأکید بر آموزش نه گفتن خواهد بود). توجه دادن به رفتار مناسب و تقویت کلامی در یادگیری این رفتارها؛ پرسش سؤالاتی پیرامون نمایش اجرا شده توسط عروسک‌ها

جلسه چهارم: اجرای نمایشی در ارتباط با تعریف و شناخت احساسات و هیجان‌ها؛ پرسش سؤالاتی پیرامون نمایش اجرا شده توسط عروسک‌ها

جلسه پنجم: اجرای نمایشی در ارتباط با کنترل رفتارهای غیرقابل قبول جامعه و جهت‌دهی به رفتار؛ پرسش سؤالاتی پیرامون نمایش اجرا شده توسط عروسک‌ها

جلسه ششم: اجرای نمایشی در ارتباط با شناخت کودکان از خود به عنوان فردی از جامعه و جلوگیری از انزوا، توجه دادن به رفتار مناسب و تقویت کلامی در یادگیری این رفتارها؛ پرسش سؤالاتی پیرامون نمایش اجرا شده توسط عروسک‌ها

جلسه هفتم: اجرای نمایشی در ارتباط با شناسایی درخواست‌های نابجا و چگونگی واکنش به آن‌ها جهت ورود به جامعه، پرسش سؤالاتی پیرامون نمایش اجرا شده توسط عروسک‌ها.

جلسه هشتم: در خواست از کودکان جهت نمایش جلسات گذشته با استفاده از عروسک‌ها، صحبت با عروسک‌ها و خداحافظی از آن‌ها، اجرای پس‌آزمون.

برای تحلیل فرضیه‌ها از تحلیل کوواریانس چند متغیره استفاده شد. تحلیل داده‌ها با نرم‌افزار SPSS-21 انجام شد.

یافته‌ها

جدول ۱: توصیف نمرات پیش‌آزمون - پس‌آزمون مهارت‌های اجتماعی به تفکیک گروه
Table 1.

Descriptive statistics of the pre- and post-test Scores of Social Skills in both Groups

گروه کنترل control Group		گروه آزمایش group Experiment		متغیرها Variabeles
انحراف استاندارد Standard deviation	میانگین Mean	انحراف استاندارد Standard deviation	میانگین Mean	
4.307	14.53	2.314	16.07	پیش‌آزمون Pre test
3.177	16.67	2.374	23.27	پس‌آزمون Post test
3.035	15.93	1.767	15.47	پیش‌آزمون Pre test
3.833	16.87	1.187	22.47	پس‌آزمون Post test
2.295	17.53	1.971	16.80	پیش‌آزمون Pre test
4.144	17.20	2.503	22.47	پس‌آزمون Post test
5.290	27.53	5.570	30.80	پیش‌آزمون Pre test
6.319	28.07	6.413	41.13	پس‌آزمون Post test
3.629	16.80	1.363	14	پیش‌آزمون Pre test
3.474	17.73	2.219	21.07	پس‌آزمون Post test
1.302	16.53	1.352	13.40	پیش‌آزمون Pre test
2.059	17.33	2.764	18.73	پس‌آزمون Post test
1.397	22.67	3.137	22.13	پیش‌آزمون Pre test
2.225	24.67	4.941	32.13	پس‌آزمون Post test
2.160	33.36	1.187	32.47	پیش‌آزمون Pre test
1.265	44.80	3.359	48	پس‌آزمون Post test

به منظور انتخاب آزمون‌های آماری مناسب جهت تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده لازم است تا نوع توزیع متغیرها به لحاظ نرمال بودن پراکندگی آنان با استفاد از آزمون کالموگروف - اسمیرنوف بررسی شد. نتایج نشان داد توزیع پراکندگی نمرات متغیرها نرمال می‌باشد. با توجه نتیجه آزمون همگنی ماتریس‌های واریانس - کوواریانس ($P=0/31$; $F_{(374/207, 1)}=3/143$) و برقراری مفروضه‌های تحلیل کوواریانس چند متغیری، نتایج مربوط به اثرات نمایش عروسی بر میزان مهارت‌های اجتماعی (شامل همکاری، قاطعیت، خویشتن‌داری و مهارت رفتاری) کودکان پیش‌دبستانی شهرستان مراغه در جدول (۲) آورده شده است.

جدول ۲: نتایج آزمون کوواریانس چند متغیره (مانکووا) تفاوت دو گروه آزمایش و گواه در مؤلفه‌های مهارت اجتماعی

Table2.

The Results of Multivariate Analysis of Covariance of the Differences of Experiment and Control Groups in the Social Skills

منبع	لامبدای ویلکز	F	سطح معناداری	Partial Eta Squared
Source	Wilks' Lambda		Sig.	
گروه (آزمایش و کنترل)	0/13	35/002	0/001	0/87
Groups(Control & Experiment)				

بر اساس نتایج بدست آمده (جدول ۲) بین گروه آزمایش و کنترل در مؤلفه‌های همکاری، قاطعیت، خویشتن‌داری و مهارت رفتاری تفاوت معناداری وجود دارد ($p=0/001$). به عبارت دیگر نمایش عروسی بر میزان مهارت‌های اجتماعی (شامل همکاری، قاطعیت، خویشتن‌داری و مهارت رفتاری) کودکان پیش‌دبستانی شهرستان مراغه تأثیر دارد. با در نظر گرفتن مجذور اتا، می‌توان گفت ۸۷ درصد این تغییرات ناشی از نمایش عروسی (مداخله) است.

جدول ۳: نتایج آزمون کوواریانس چند متغیره تفاوت دو گروه آزمایش و گواه به تفکیک متغیرها (همکاری، قاطعیت، خویشتن‌داری و مهارت رفتاری)

Table3.

The Results of Multivariate Analysis of Covariance, of the Experiment and Control Group in the Components of Variables (cooperation, determination asertivness, self-control, behaviorl skills)

منبع	متغیرهای وابسته	مجموع	درجه	میانگین	فراوانی	سطح	ضریب اتا
Source	Dependent Variable	مجذورات	آزادی	مجذورات	F	معناداری	Partial Eta Squared
		Sum of Squares	df	Mean Square		Sig.	
گروه	مؤلفه همکاری	255.762	1	255.762	31.568	0.001	0.568
	co-operation						
	قاطعیت	155.904	1	155.904	22.824	0.001	0.487
	asertivness						
Group	خویشتن‌داری	246.967	1	246.967	21.641	0.001	0.474
	self-control						
	مهارت رفتاری	906.711	1	906.711	27.552	0.001	0.534
	behavioral skill						

بر اساس نتایج جدول (۴) تفاوت بین دو گروه در سطح معناداری ۹۵ درصد اطمینان برای همکاری، قاطعیت، خویشتن‌داری و مهارت رفتاری معنادار است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت نمایش

عروسکی بر میزان مهارت‌های اجتماعی (شامل همکاری، قاطعیت، خویشتن‌داری و مهارت رفتاری) کودکان پیش‌دبستانی شهرستان مراغه تأثیر دارد.

با توجه نتیجه آزمون همگنی ماتریس‌های واریانس - کوواریانس ($F_{(397/67, 10)} = 3/143$; $P = 0/49$) و برقراری مفروضه‌های تحلیل کوواریانس چند متغیری، نتایج مربوط به اثرات نمایش عروسکی بر خلاقیت کودکان پیش‌دبستانی شهرستان مراغه در جدول (۴) آورده شده است.

جدول ۴: آزمون کوواریانس چند متغیره (مانکوا) تفاوت گروه آزمایش و کنترل در خلاقیت

Table 4.

MANCOVA Analysis of the Differences of Control and experiment Groups' Self control and Creativity

Partial Eta Squared	سطح معناداری Sig.	F	لامبدای ویلکز Wilks' Lambda	شاخص‌های آماری Statistical indexes
۰/۵۲	۰/۰۰۳	۵/۸۴	۰/۴۷	(Control & Experiment) Groups گروه (آزمایش و کنترل)

بر اساس نتایج بدست آمده (جدول ۴) بین گروه آزمایش و کنترل در مؤلفه‌های خلاقیت تفاوت معناداری وجود دارد ($p = 0/003$). به عبارت دیگر تفاوت بین نمرات دو گروه بیان کننده این مطلب است که نمایش عروسکی بر خلاقیت (بسط، نوآوری، ابتکار و سیالی) کودکان پیش‌دبستانی شهرستان مراغه تأثیر دارد. با در نظر گرفتن مجذور اتا، می‌توان گفت ۵۲ درصد این تغییرات ناشی از نمایش عروسکی است.

جدول ۵: نتایج آزمون کوواریانس چند متغیره تفاوت دو گروه آزمایش و گواه به تفکیک متغیرها (ابعاد خلاقیت)

Table 5.

The Results of Multivariate Analysis of Covariance OF the Difference of Experiment and Control Group in the Components of Creativity

ضریب ایتا Partial Eta Squared	سطح معناداری Sig.	فراواز F	میانگین مجدورات Mean Square	درجه آزادی df	مجموع مجدورات Sum of Squares	متغیرهای وابسته Dependent Variable	منبع Source
0.461	0.001	20.50	46.286	1	46.286	سیالی fluency	گروه Group
0.197	0.023	5.880	26.660	1	26.660	انعطاف پذیری innovation	
0.106	0.104	2.852	34.068	1	34.068	ابتکار initiative	
0.004	0.760	0.096	.687	1	.687	بسط development	

بر اساس نتایج جدول (۷) تفاوت بین دو گروه زمانی که اثر پیش آزمون از روی نتایج پس آزمون مربوط به گروه‌ها حذف شود، در سطح معناداری ۹۵ درصد اطمینان برای مؤلفه‌های سیالی و انعطاف پذیری معنادار و برای مؤلفه‌های ابتکار و بسط غیر معنادار است.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل نشان داد، نمایش عروسکی بر میزان مهارت‌های اجتماعی (شامل همکاری، قاطعیت، خویشتن‌داری و مهارت رفتاری) کودکان پیش‌دبستانی شهرستان مراغه تأثیر دارد. این یافته با یافته‌های حسینی‌نسب (۱۳۸۷)، انارکی (۱۳۸۶)، اناری و صدق‌پور (نقل از قاسم‌تبار و همکاران، ۱۳۹۱)، مستعلی‌زاده (۱۳۹۳)، والاس و میدهنا (۲۰۰۴)، سارا گرونا (۱۹۹۹)، به پژوه و نوری (۱۳۸۱)، لاریجانی و رزاقی (۱۳۸۷) همسو می‌باشد.

همچنین یافته‌های تحقیق حاضر همسو با یافته‌های ویت (۱۹۹۳)، بلوت (۱۹۹۵)، اسپن (۱۹۹۶)، کوهن (۱۹۸۵) که نشان دادند فنون نمایش درمانگری را در افزایش سازش‌یافتگی اجتماعی و آموزش‌های خاص - مانند آموزش مهارت‌های اجتماعی - به افراد مبتلا به ناتوانی ذهنی بسیار مؤثر دانسته‌اند، می‌باشد (نقل از قاسم‌تبار و همکاران، ۱۳۹۱).

در توجیه این یافته می‌توان چنین بیان کرد که نمایش عروسکی به کودکان این امکان را می‌دهد که قدرت و قابلیت خود را بشناسد، در پیوند آنان با جامعه نیز نقش مهمی را ایفا کنند و به عنوان وسیله‌ای برای ابراز درون، رشد تعادل جسمی، توانایی ایجاد ارتباط با دیگران و کمک به تکامل فکری و روانی آنان مؤثر است (فخری، ۱۳۷۹). از طرفی بنا به نظریه یادگیری اجتماعی، با توجه به مؤلفه‌های توجه، یادداری، بازتولید حرکتی و انگیزشی، این نوع یادگیری (الگوسازی و سرمشق دهی) تأثیر بیشتری بر کودکان دارد (کریمی، ۱۳۸۵).

با توجه به این یافته بدست آمده می‌توان گفت نمایش عروسکی باعث یادگیری، اجتماعی شدن، حضور و شرکت کودکان در گروه‌های بزرگ‌تر، مسئولیت‌پذیری، تقسیم کار، همکاری و تعاون می‌شود و الگویی مناسب برای تقلید در زندگی اجتماعی آنان است. همچنین شرکت کودکان در اجرای نمایش سبب افزایش اعتماد به نفس، روحیه اجتماعی، شرایط بهتر سازگاری با جامعه، آمادگی برای پیوستن به جامعه، جبران احساس نقص و افزایش احترام و ارزش اجتماعی می‌شود.

در تبیین این یافته می‌توان چنین بیان کرد که به دنبال افزایش مهارت‌های ارتباطی این کودکان زمینه ورود آن‌ها به جامعه و ارتباط با اقشار مختلف جامعه فراهم می‌شود. آنان در اجتماع مسائل مختلفی مثل دفاع کردن از حق خود، نه گفتن به خواسته‌های نابجای دیگران، کمک به هم‌نوع و ... را مشاهده و تمرین می‌کنند و می‌آموزند چگونه با جامعه انطباق پیدا کنند (علیزاده، ۱۳۸۵). عروسک‌ها به کودکان کمک می‌کنند از عهده مشکلات بر آیند. مشکلات عاطفی، اجتماعی و پرخاشگری در اوایل کودکی باعث توسعه رفتارهای ضداجتماعی می‌شود. در حالی که عروسک‌ها باعث بیان احساسات، درک دید دیگران، حل مشکلات و دوست‌یابی می‌شود (پاردینگتون، ۲۰۰۶). از طرفی نمایش و عروسک به کودکان کمک می‌کنند تصویر مثبتی از خود پیدا کنند و در پی جبران احساس نقص، افزایش احترام،

ارزش اجتماعی (فخری، ۱۳۷۹) و کاهش نشانه‌های اضطراب اجتماعی (انارکی، ۱۳۸۶) آماده ورود به جامعه شوند (ادوهرتی، ۱۹۸۹).

در مجموع با در نظر گرفتن نقش الگوها و سرمشق‌ها می‌توان اینگونه استنباط کرد؛ از آنجا که مهمی از رفتارهای انسان از طریق مشاهده و تقلید رفتارهای دیگران آموخته می‌شود باید بپذیریم که رفتارهای موافق اجتماع نیز از این قاعده مستثنی نیستند. کودک، ارتباط با دیگران و نظایر آن را از طریق سرمشق‌گیری از والدین در خانواده، معلمان در مدرسه و دیگر افراد اطراف خود یاد می‌گیرد (کریمی، ۱۳۸۵).

نتایج حاصل نشان داد نمایش عروسکی بر خلاقیت (بسط، نوآوری، ابتکار و سیالی) کودکان پیش‌دبستانی شهرستان مراغه تأثیر دارد. براساس نتایج تفاوت بین گروه‌ها برای مؤلفه‌های بسط و نوآوری (انعطاف‌پذیری)، معتادار و برای مؤلفه‌های ابتکار و سیالی غیرمعتادار است. نتیجه بدست آمده با نتایج سیدعامری (۱۳۸۰) و به پروژه و نوری (۱۳۸۱) همسو است.

در تبیین یافته بدست آمده می‌توان گفت کودک در نقش‌هایی که تمرین می‌کند، تجدیدنظر می‌کند و قسمت‌های جدید را جایگزین قسمت‌های قبل می‌کند. از این طریق تجارب خود را با ادراکات و شناخت‌های جدیدش تلفیق می‌کند. این بازسازی‌ها و ترکیب‌ها به رشد قدرت آفریندگی و خلاقیت او کمک می‌کنند.

کلیگان (نقل از انارکی، ۱۳۸۶) معتقد است برای ظهور خلاقیت راه‌های زیادی برای فرزندپروری وجود دارد که می‌تواند باعث ظهور یا محو خلاقیت شود. نحوه تربیت و استفاده از شیوه‌های دموکراتیک یا مستبدانه، اعمال نحوه انضباط و شیوه ابراز محبت هر کدام به نوعی در پرورش یا سرکوب خلاقیت کودکان مؤثر است. اساساً پرورش عنصر انگیزشی خلاقیت باید در بستر خانواده صورت گیرد زیرا مستعدترین محیط برای شکل‌دهی آن محیط کلامی و نظام تربیتی و رفتاری خانواده است.

در واقع والدین از طریق درگیر شدن در فعالیت‌های خلاق کودکان در رشد خلاقیت او سهیم هستند. خانواده‌ها باید فرصت‌های لازم را برای سؤال کردن، کنجکاوی و کشف محیط به کودکان بدهند و هرگز آنان را تنبیه و تهدید نکنند. زمینه رشد خلاقیت در خانه زمانی فراهم می‌شود که به کودکان آزادی زیادی بدهید و به آنها به عنوان یک فرد احترام بگذارید. از نظر عاطفی در حد اعتدال به آنها نزدیک شوید و بر روی ارزش‌های اخلاقی و نه قوانین خاص تأکید نمایید. محیط خانه را به صورتی درآورید که در آن فعالیت، بازی و خنده به مقدار زیادی وجود داشته باشد.

پژوهش حاضر با محدودیت‌هایی روبرو بود. استفاده از ابزارهای خودسنجی در پژوهش حاضر است. انجام تحقیق با پرسشنامه‌ها این امکان را دارد که آزمودنی‌ها پاسخ‌های غیرواقعی یا تحریف شده بدهند. نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر مربوط به جامعه تحقیق حاضر (پیش‌دبستانی شهرستان مراغه) بوده و در تعمیم آن به گروه‌ها و جوامع دیگر باید جانب احتیاط را رعایت کرد. بر اساس

محدودیت‌ها پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی از روش‌های دیگر، مانند مصاحبه‌های ساختارمند بالینی جهت دستیابی به اطلاعات بیشتر و وسیع‌تر استفاده شود و نیز چنین پژوهشی در سایر جوامع آماری انجام و نتایج با نتیجه پژوهش حاضر مقایسه شود.

با توجه به تأثیر نمایش عروسکی در مهارت‌های اجتماعی پیشنهاد می‌شود که در مهد کودک‌ها، پیش‌دستانی و مقطع ابتدایی برنامه خاصی در قالب برنامه آموزش مهارت‌های اجتماعی با تأکید بر نمایش عروسکی در نظر گرفته شود. بر اساس نتایج به مریبان و معلمین پیشنهاد می‌شود جهت پرورش خلاقیت در کودکان از نمایش عروسکی استفاده شود.

References

منابع

- انارکی، آسیه (۱۳۸۶). **بررسی اثر بخشی نمایش درمانگری در کاهش نشانه‌های اختلال اضطراب اجتماعی در کودکان**، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد روانشناسی کودک، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- برون، سارا، حیدری، علیرضا، بختیاری، سعید و برون، سیما (۱۳۹۲). تأثیر آموزش حل خلاق مسأله بر مؤلفه‌های خلاقیت دانش آموزان. **ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی**، ۲(۴)، ۷۱-۵۶.
- به‌پژوه، احمد و نوری، فریده (۱۳۸۱). تأثیر نقاشی درمانی در کاهش رفتارهای پرخطرانه دانش آموزان عقب مانده ذهنی تهران. **مجله روانشناسی و علوم تربیتی**، ۳۲(۲)، ۱۵۵-۱۷۰.
- به‌پژوه، احمد؛ غباری‌بناب، باقر؛ حسن‌خانزاده، عباسعلی و حجازی، الهه (۱۳۸۴). مقایسه مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان کم‌شنوا در مدارس تلفیقی و استثنایی. **مجله روانشناسی و علوم تربیتی**، ۳۵(۲)، ۶۲-۸۳.
- بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۸۴). مقایسه مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دختر دبیرستانی نابینا، ناشنوا و عادی شهر تهران. **فصلنامه پژوهش، حیطه کودکان استثنایی**، ۵(۱)، ۱-۱۴.
- پلومر، دی بورا ام (۱۳۹۱). **بازی‌های تقویت مهارت‌های اجتماعی کودکان**. ترجمه شهرام واحدی و خلیل اسماعیل و پیروز قادری. تبریز: نشر فروزش
- پیرخانی، علیرضا (۱۳۸۴). **مبانی و روش‌های پرورش خلاقیت**. تهران: انتشارات هزاره ققنوس.
- تورنس، ای، پال. (۱۳۸۱). **خلاقیت**، مترجم حسن قاسم‌زاده. تهران: نشر دنیای نو.
- حسینی‌نسب، الهام (۱۳۷۸). **بررسی تأثیر کار با عروسک‌های نمایشی بر میزان مهارت‌های اجتماعی کودکان پیش‌دستانی (۴-۶) شهر کرمان**، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- خدام، حمیرا؛ مدانلو، معصومه؛ ضیایی، طیبه و کشتکار، عباسعلی. (۱۳۸۸). اختلالات رفتاری و برخی عوامل مرتبط با آن در کودکان سن مدرسه شهر گرگان. **پژوهش پرستاری**، ۱۴، ۲۹-۳۷.
- خمسه، علیرضا (۱۳۸۱). آموزش تئاتر کودکان. **نشریه داخلی نامه مربی**، ۲۲. شهریور و مهر.
- رحمانی، پریسا. (۱۳۸۸). **بررسی مقایسه‌ای دوروش قصه درمانی و گل درمانی بر اضطراب کودکان پیش‌دستانی شهر تبریز**، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز.

سبزواری، مریم؛ عابدی، احمد؛ و لیاقتدار، محمدجواد، (۱۳۹۲). مقایسه یادگیری اجتماعی - هیجانی و مهارت‌های اجتماعی مدارس غیردولتی بدون کیف در مدارس دولتی، **مجله علوم تربیتی دانشگاه شهید چمران اهواز**، دوره ششم، سال ۲۰، شماره ۱، صص ۱۸۸-۱۷۱.

سیدعامری، میرحسن (۱۳۸۰). بررسی تأثیر بازی‌های پرورشی در میزان رشد خلاقیت دانش‌آموزان دوره ابتدایی آذربایجان غربی. **فصلنامه المپیک**، ۹، (۱۹)، ۷۴-۸۴.

شهیم، سیما (۱۳۸۴). هنجاریابی مقیاس روش درجه‌بندی مهارت‌های اجتماعی برای کودکان پیش‌دبستانی. **مجله اندیشه و رفتار**، ۴۱، ۱۷۶-۱۸۶.

فخری، فاطمه (۱۳۷۹). **نمایش درمانی و تأثیر آن بر روی کودکان و معلولین**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته کارگردانی. تهران. دانشگاه آزاد تهران مرکز.

قاسم‌تبار، نبی‌الله؛ الله‌پوردیانی، قاسم‌تبار، محسن؛ محمدجانی، هیوا و خسروی، فرزاد (۱۳۹۱). تأثیر نمایش خلاق بر تحول اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی، **روانشناسی تحولی: روانشناسان ایرانی**، ۸(۳۲)، ۴۱۴-۴۰۵.

کوشان، محسن و بهنام‌وشانی، حمیدرضا (۱۳۸۰). بررسی شیوع برخی اختلالات رفتاری و عوامل خانوادگی مؤثر در کودکان دبستانی شهر سبزوار. **مجله اسرار**، ۸(۴)، ۳۹-۴۶.

گنجی، حمزه؛ شریفی، حسن‌پاشا و میرهاشمی، مالک (۱۳۸۴). اثر روش بارش مغزی در افزایش خلاقیت دانش‌آموزان **فصلنامه تعلیم و تربیت**، ۲۸(۱)۱۱۲-۸۹.

لاریجانی، زرین‌السادات و رزاقی، نرگس (۱۳۸۷). بررسی کاربرد هنرهای نمایشی در رشد اجتماعی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی. **پژوهش در حیطه کودکان استثنایی**، ۸(۱)، ۵۲-۴۳.

مستعلی‌زاده، لیلا (۱۳۹۳). **بررسی اثربخشی نمایش عروسکی بر افزایش مهارت‌های اجتماعی کودکان پسر (۷-۱۰ سال)**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خلخال.

مقدسی، حمیده (۱۳۷۲). **روانشناسی هنر برای کودکان عادی و استثنایی**، تهران: انتشارات فرزندگان.

نورانفر، سمیه (۱۳۹۲). **بررسی رابطه نقص در مهارت‌های اجتماعی با اختلالات رفتاری کودکان ۷-۱۲ ساله**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز.

هترینگتون، ای و پارک، د. (۱۳۷۳). **روانشناسی کودک از دیدگاه معاصر**. ترجمه طهوریان. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.

Anaraki, A. (2007). *The Effect of Drama Therapy on Reducing Social Anxiety Symptoms in Children*. [Unpublished Master's thesis]. Tehran: Shahid Beheshti University [In Persian].

Behpajhough, A., & Nouri, F. (2002). The Effect of Painting Therapy on Reducing the Aggressive Behaviors of Tehran's Mentally Retarded Students. *Psychology & Educational Sciences Journal*, 32(2), 155-170 [In Persian].

Behpajhough, A., GhobariBonab, B., Hasan, Khanzadeh, Abasali, A., & Hejazi, Elahe. (2005). A comparison of Social skills of Hypacusis Students in General

- and Exceptional Schools. *Psychology and Educational Sciences Journal*, 35(2), 62-83 [In Persian].
- Biabangard, I. (2005). A comparison of social skills of blind, deaf and normal high school female girls in Tehran. *Quarterly Journal of Research, Exceptional Children*, 5(1), 1-14 [In Persian].
- Bouron, S., Heydari, A. Bakhtiari, S., & Bouron, S. (2012). The effect of creative problem solving training on the components of student's creativity. *Innovation and Creativity in the Humanities*, 2(4), 56-71 [In Persian].
- Broon, S., Heydari, A., Bakhtiyari, S., & Broon, S. (1392). The effect of creative solving training on students' creativity components. *Innovation and creativity in the humanities*, 2 (4), 56-71 [In Persian].
- Fakhri, F. (1999). *Drama therapy and its impact on children and the disabled individuals*, [Unpublished Master's thesis]. Islamic Azad University, Central Branch. Tehran [In Persian].
- Ganji, H. Pasha Sharifi, H. & Mirhashemi, M. (2004) The Effect of Brain precipitation on Students' Creativity. *Education Quarterly*, 28(1)89-112 [In Persian].
- Gresham, F. M., & Elliot, S. N. (1990). *Social Skills Rating System Manual*. Cricle pines M.N: American Guidance Service.
- Gronna, S, S. (1999). Promoting generalized social interactions using puppets and script training in an integrated preschool. A single-case study using multiple baseline design. *Behav Modif*, 23(3),419-40.
- Hortington, E., & Park, d. (1993). *Child psychology from contemporary perspeivect*. (Tahorian Trans.). Mashhad: Astan Quds Razavi Publishing [In Persian].
- Hosseini Nasab, E. (1998). *The effect of working with puppets on skills of preschool children (4-6) in Kerman city*. [Unpublished Master's thesis]. Allameh Tabatabaei University [In Persian].
- Khadam, H., Madanlou, M., Ziaee, T., & Keshtkar, A. A. (2008) Behavioral disorders and some related factors in school age children in Gorgan. *Nursing research*, 14, 29-37 [In Persian].
- Khamseh, A. (2001) Teaching theater for children. *Internal Journal of the Coach's Letter*, 22. September & October [In Persian].
- Koushan, M., & Behnamushani, H. R. (2000). Investigating the Prevalence of some behavioral disorders and effective family factors in primary school children in Sabzevar. *Asrar Magazine*, 8 (4), 39-46.
- Larijani, Z., & Razzaghi, N. (2007). Investigating the use of presenting arts in the social development of mentally retarded students. *Research in Exceptional Children*, 8 (1), 43-52 [In Persian].
- Moghadasi, H. (1392). *Psychology of art for ordinary and exceptional children*. Tehran: Farzanegan Publishing House [In Persian].
- Mustaali Zadeh, L. (2013). *Effectiveness of puppet show on enhancing male childrens (7-10 years)*. [Unpublished Master's thesis]., Khalkhal Branch, Islamic Azad University [In Persian].

- Noranfar, S. (1392). *Investigating the relationship between social skills deficits and behavioral disorders in children aged 12-7 years*. [Unpublished Master's thesis], General Psychology, Azad University of Tabriz [In Persian].
- Pirkhaefi, A. (2004). *Principles and methods of creativity development*. Tehran: Hezareh ghoghnu Publishing [In Persian].
- Plomer, D B, M (2011). *Children's Social Skills Strengthening Games*. (Sh. Vahid, Kh. Esmael, & P. Ghaderi, Trans.). Tabriz: Foruzesh Publishing [In Persian].
- QasemTabar, N., Allahwardiani, K., GhasemTabar, M., MohammadJani, H., & Khosravi, F. (2011). The effect of creative presentation on the social evolution of pre-school children, *Evolutionary Psychology: Iranian Psychologists*, 8 (32), 405-414 [In Persian].
- Rahmani, P. (2008). *Comparative Study of Two Methods of Story Therapy and Mud Therapy on Anxiety in Preschool Children in Tabriz*. [Unpublished Master's thesis]. Islamic Azad University, Tabriz [In Persian].
- Sabzevar, M., Abedi, A., & Liaghatdar, M. J., (2012). A comparison of social-emotional learning and social skills in private no bag schools and public schools. *Journal of Educational Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz*, 20(1).188-171 [In Persian].
- Segrin, C., & Flora, J. (2000) Pooorsocial skills are a vulnerability factor in the development of psychosocial problems. *Human Communication Research*, 26, 489-514.
- Segrin, C., & Taylor, M.(2007). Positive interpersonal relationships mediate of association between social skills and psychological well-being. *Personality And Individual Differences*; 43(4):637-46.
- Seyyed Ameri, M. H. (2000). Investigating the effect of educational games on creativity development among elementary students of West Azarbaijan. *Quarterly Olympics*, 9, (19), 74-84 [In Persian].
- Shahim, S. (2004). Standardization of Social Skill Rating Scale for Preschool Children. *Magazine of Thought and Behavior*, 41, 176-186 [In Persian].
- Slavin, R. H. (1994). *Educational psychology*. 4th.ed. Boston: Allyn & Baconco.
- Smith, S. W., & Travis, P. C. (2001). Conducting Social competence research: Considering conceptual frameworks. *Behavioral Disorders*, 26, 360-369.
- Tony, P.(1999). *Creative Problem Solving for Managers*. London and New York. Francis and Tyler.
- Torrance, E. P. (1975). Creativity research in education: Still alive. In I. A. Taylor & J. W. Getzelz (Eds), *Pers pective in creativity*. (pp. 8-28), Chicago: Aldine.
- Torrance, E., Pal (2001). *Creativity*, (H. Ghasemzadeh, Trans.). Tehran: New World Publishing [In Persian].
- Wallace, A. Midhina, I. (2004). *Relation between the ues of puppetry in the classroom, student attention and student involve*. Brooklyn.